

Тўра СУЛАЙМОН

С М О Н К Е Л Д И ОҚСОҚОЛНИНГ АРМОНИ

«ЭРГАШ
ЖУМАНБУЛБУЛ
УҒЛИ ЭЛ
КЕЗАДИ»
ТУРКУМИДАН

димни биров кесиб, бирон кимса гапимни икки қилмаган эди. Эндиги кунда қайнаса қони қўшилмас етти ётлар тугул ўз туғишганларим ҳам гапимни қайтариб, ҳар бир ишимдан қусур топишга, таъналар қилишга ўтиб олди. Яхши фарзанд ота-онани тўрга, бебарор, беномус зуррэд гўрга бошлар деганлари шу бўлса керак. Тўнғичим — тўнғичим, деганлар. Менинг ишимни эса тўнғичим қилди. У турган жойда менга авғимдан олишга чоғланиб турган ашаддий душманнинг кираги йўқ. Иш шу кетишда кетадиган бўлса ҳа демай элдан чиқишим аниқ. Давон ошишимга ҳам...

Оқсоқолнинг аҳолига ич-ичидан ачиниб ўтирган оташ нафасли достоннавоз дебди:

— Худо хоҳласа ҳаммаси яхши бўлиб кетади. Оққан дарё тўхтаб қолмайди. Дарёни тўхтаб ҳам бўлмайди. Бу — бандасининг қўлидан ҳам келмайди. Сиз энди мана бундай қиласиз: Сизнинг дарди-ҳасратларингиз битилган шу қоғозни пешайвонингизни кирганда ҳам, чиққанда ҳам кўзга ташланиб турадиган ерига ёпиштириб қўясиз. Сиз натижасини кўрарсиз. Биз эшитармиз.

Оқсоқол оқини нима деган бўлса шунини қилибди. Орадан ойлар ўтибди. Тўнғич ўғли кунба-кун мулло минган эшакдай бўла борибди. Сўзининг сеҳри йигитнинг орини келтирибди. Жисми-жони қийнала бориб нобоп-ножўя ҳаракатларининг нима билан тугаши кўнглига гулгула солибди. Баҳодир қонсирраган қилчани қайта қинга солган мисоли босар-тусарини билмай юрган ўғлон хайрли ишларга бир-бир қўл уриб, ишбилармон, тилбилармон тенқурларининг қаторига қайта бошдан қўшилган экан.

БҮЛАДИ

Николай пошшонинг муҳри билан ўн олтинчи йили чиқазилган мол солиғи, жон солиғи ҳақидаги қатор-қатор фармойишлари етиларини ерлаштириди, бева-бечораларни тупроқ билан тенглаштириди. Не бир эр-азамат йигитларнинг қалқомати дол бўлиб, қариялар хардам хаёл бўлиб, эл-улуснинг сабр касоси тошиб, оқи-афғонлари кўкка тўтошиб Турон еҳли аёкка турди. Шунда Эргаш Жуманбулбул ўғлидан узанги йўлдошларни сўради:

— Бу кўргуликлар тушимиздир, ўнгимиздир? Тош тупроғимизни, тахту тўғроғимни таптаб бўлган бу энағар яна нима қилмоқчи?

— Бу қолат, бу фалокатдан тўлиб-тошиб юрган оқин тобуткаш тенқурларининг бу саволларига, ўйлаб-негиб ўтирмай, шундай деб жавоб берган экан:

— Нима қилмоқчи эди. Қора ер қилмоқчи. Пешонамизни шўр қилмоқчи. Таламоқчи, топтамоқчи. Бут эғни-бошимизни қирқ ямоқ қилмоқчи.

Аё дўстлар биродарлар бу қандай бир замон бўлди! Фуқаронинг ҳол-аҳоли ёмондани ҳам ёмон бўлди. Етми бирла есирларнинг қисмати беомон бўлди. Йўқсил боши ҳам, юзлари тўмандани ҳам тўман бўлди. Каззоб-қозн, ўғри-ҳоким, тўралар беимон бўлди. Биз инониб юрган не бир бўлуслар ясуви бўлди. Қўт! томондани келган ерга тўймаслар соябон бўлди. Барча ноҷор бўлсин учун бойлар моли талон бўлди. Тоғу тош тапталиб бир-бир гулзарлар биёбон бўлди. Усмир зоти калта иштон, қизлар маммунимон бўлди. Губернатор сибсати элга келган қирон бўлди. Мардикорлик мардумларининг кўксига бир армон бўлди. Бу кунлар ҳам ганиматдур, сўқир диллар калон бўлди... Тилдан, диндан айрилмишимиз, чечанар беэабон бўлди. Амр Темур юртга қароқчи соҳибқирон бўлди. Турон энди бедарвоза, Турон энди вайрон бўлди. Николайнинг фармонига бош кўтарар замон бўлди. Тўғёнсиз эл тўғли бўлмас, бу сир менга аён бўлди.

БИЛИНГ

Бу оламни азал бошдан дарё шўр, деб билинг. Дарё шўр гирдибодни хаффу хатар, деб билинг. Хаффу хатар бор ер кунди-кунга баттар, деб билинг. Кунди-кунга баттар ерним, а алҳазар, деб билинг. Алҳазарлик ошайини бе гулзор, деб билинг. Бегулзор элу юртни хароб, афғор, деб билинг. Афғор юртни офатлардан соқлар Шунқор, деб билинг. Шунқорлик юрт, вилоятни мулки бохтар, деб билинг. Мулки бохтар — бирда пайқол, бирда мухтор, деб билинг. Мухтор улус осмонда порлоқ ахтар, деб билинг. Ахтарлик халқ омон бўлса бўлмас хатар, деб билинг. Бир кун келиб ўзининг ҳам тонги отар, деб билинг.

1 Шамол

Барот ИСРОИЛ

ШАМОЛ

Шамол гувиллар
Божлар шовиллар
Божлар шивирлар
Не хабар
Дардини айтолмас ҳеч,
Е хатга битолмас ҳеч,
Ортига қайтолмас ҳеч,
Ехуд уйга кирмоқчи!
Тун бўйи нола қилиб,
Тонгда ухлади, толиб,
Тушида тилга кириб,
Шамол ҳам гапирмоқчи.

ТОКАЙ

Ишқим айтсам кулиб кетасан тоқай,
Бегоналар йўлини тутасан тоқай,
Қўлингга ҳаётим, жону жаҳоним,
Ҳижрон оташига отасан тоқай.
Қалбимнинг измини олиб кетибсан,
Уни қон йиғлатиб нетасан тоқай.
Шунчалик тош кўнгли бўларми киши,
Севгимдан ўзга не кутасан тоқай.
Ишқ изҳор этишдан чарчамас Барот,
Яна эшитмайин ўтасан тоқай.

Фулор МИРЗО

ПИШПАҚДА УЧРАГАН ҚИЗ

Кўзлари — олхўри, қорайиб
пишган.
Ўзи — олхўрининг мавзун
ниҳоли.
Олмалари энди гуллаган
Пишпақ¹
Менга тутмоқдами бир жуфт
қароли.
Кўзлари — ҳайратлар ёнаётган
тандир,
Бу думбул қизчани пиширма-
гандир
Йигит кўзларининг қўеши ҳали.
Мажнунтол сингари мажнундир
қайин,
Олмаҳон — ўн беш ёш қизга
хос ҳадик.
Хуркак нигоҳлари бўлмаса,
тайин
Бу малоийкани сезмай ўтардик.

Сув остида саҳройи дунё,
Сув остида қумлар бархани.
Ел силқитган юлғундек гўё
Сув ўтлари тунар тебриниб,
Гульмоҳилар отари келур —
Жуни чала олинган қўйлар.
Қисқичбақа қўлида қиллик
Гулмоҳилар ортидан қувар...
Йиртқичга ҳам бошпана бу юрт,
Ҳоксорга ҳам паноҳ беради.
Фуқарога содиқ султон — кит
Фаворалар отиб туради.
Бу саҳронинг осмони — шиша,
Ҳавоси бор мусаффо, суяқ.
Бу саҳрода эрк бор ҳамиша,
Бу саҳрода, чунки, одам йўқ.

1. Пишпақ — Фрунзе шаҳрининг эски номи.

СЕНДЕК МОҲИМ БОР

Ҳижрон оташида ёқдинг севгилим не
гуноҳим бор?
Фироқингда ёнар жоним қалбимда ўтли
оҳим бор.
Неча гумон хаёлларга кўнглини сен банд
айлабсан,
Танҳо дилимни банд этган ишқ аталмиш
гуноҳим бор.
Нечук излай қиёсингни кўкда юлдуз, қуёш,
ойдан,
Паришон кўнглимни равшан этгувчи сендек
моҳим бор.
Севги асрорин билурга битта умрим қилур
камлик,
Тоқим ҳаётим бор экан ишқдан олур
сабоғим бор.
Юрагига солиб туйғу Баротни огоҳ этгувчи,
Қаламқош васфдин ёзарга қалам отлиғ
ҳамроҳим бор.

Бир томондан кўнгли бўш йигит,
Қайтгим келмас қишлоққа сира.
Озғинлиги бамисли қамиш,
Гўдаклар бошдан-оёқ тиш
Дала йўлда ҳар бир маккайи
Бир аёлдек кўринган сайин,
Қайтгим келмас қишлоққа сира.
Совға олган қўл соатини
Ўғилчага бервориб падар,
Кун чиққандан кун ботиш қадар
Ишлар экан дунё беҳабар,
Қайтгим келмас қишлоққа сира.
Қуёш кулса, булут эзилса,
Шарқдан фарбга ўтган камалак
Юрт устида ёйдек эгилса, —
Муборақнинг газкувуридек,
Қайтгим келмас қишлоққа сира.
Мен — бир ёқдан худбинроқ,
ҳамда
Бир томондан кўнгли бўш
йигит...

МИТИНГ

Шоир — ноҳин.
Майдон чилторнинг
Халқ — таранг тортилган
қиллари.
Бирдек титратасан минг-минглаб
торни,
Ҳақиқат, нечта эди қўлларинг?!
ҳамда

Сўзини ҳам, бўзини ҳам ўзгаларга бера келмаган, ориятли-орли, ўрни тўрларда борли, ўз отадош-овулдошлари тугул бутун бир Қўшравот тўманида иззат эътиборли Омонқелди оқсоқолнинг тўнғич ўғли тўнғич қавми қилмаган ишларни — киморбозлик, шароббозлик, каззоблик, шунга ўхшаган борлик боз-бозликларни қилишда, хотин олиб хотин қўйишда ном чиқазиб отасини толиқтирибди. Ҳаромзодалиги билан ном чиқазиб, отасининг етти номусини ерга киритибди. На пандга кулоқ солибди, на насиҳатга. Бундан куйган, жонидан тўйган оқсоқолнинг қадди дол, аҳоли афтоҳол, эғилмаган бошлари ҳам, таъби-табиати шом бўла борибди. Бу гап Эргаш бобонинг ҳам кулоғига етиб бориб, оқин ўзлик-ўзича:

— Нобакор ўғил ёвданда, доводанда, оловданда, таловданда ёмон. Бундай фарзанд худонинг юборган балоси. Ундан ўлиб ҳам, тўтдай тўкилиб ҳам қутулишининг илоҳи йўқ. Отанонга лаянат келтиргани келтирган. Оқсоқол билан салом-алғимиз бор эди. Чатоқ бўлибди, — деб шу термаларни битибди:

Мени енганда ёв эрмас ўз лўкча, ўз норим енгди,
Ит, итолги, қузғун эрмас ўз лочин, ўз сорим енгди,
Қорли, қировли қиш эрмас ўз боғим, баҳорим енгди,
Бозор қайтиш қилмай туриб¹ севсадо бозорим енгди.

Не найдоилар кўриб елкам ерга теккан эмас эрди,
Овулдош, отадошларим менсиз тўй тўйламас эрди,
Менингсиз мингбош, қози машварат айламас эрди,
Мени енганда мендин сўнг карвонни тортарим енгди.

Мен бор ерга йўлолмасди элга эш бўлган зотлар,
Учса қайтиб кўнолмасди тилдан тушмас паризодлар,
Қаҳримга дош беролмасди не дилозор, не безодлар,
Мени енганда ёв эрмас ўз ўғлим, ахтарим енгди.

Уй айланиб... еб юрганлар² ўзини итмас шер чоғлайдир,
Кўз ўнгимда мендин ўзини чандон ўстивор чоғлайдир,
Ялоққўрлар, ўзлик-ўзини хонга жипвордор чоғлайдир,
Мени енганда ёв эрмас ўзини тўрда борим енгди.

Не кўргулик: кундан-кунга ошиб борар оҳим менинг,
Эл қаршини олмагандай, билмам не гуноҳим менинг,
Ўзинг тавфиқ бер бу итга ё раб, ё Илоҳим менинг,
Мени енганда ёв эрмас тахти таждорим енгди.

Сўнг оқсоқолини айтиб келгани бир отлик юборибди. Оқсоқол ҳам ортоб оғар-оғмас пайтада етиб келибди. Пешин намозини бирга ўқишиб, майиб-мажруларга сабру қаноат, беморларга шифо, сафардагиларга оқ йўл, етим-есирлар ризқига баражат, қизларга ҳаё, йигитларга баҳодирлик, савдо-сотиқ еҳлига инсоф, фарзандлари шаънига меҳру оқибат, эл-улуста рўшонилик, мамлакатга осойишталик, арқони давлатга диенет тилишибди.

Ҳол-аҳоли сўрашиб бўлганларидан сўнг донгдор суҳандон оқсоқоли гапга солибди. У киши эса юзида, кўзида мунг аломати бўлса ҳам оқинга дард ёра бермабди. Ота-да.

— Ҳамма гапдан хабарим бор, — дебди Эргаш бобо, — От етмаган ерга гап етади. Нима бўлганда ҳам болани қарғаш ота учун ноҳозир. Ота-онанинг қарғишини олган фарзанднинг касоси оқармайди. Биргина шу эмас, икки дунёси куйиб кетади. Пайғамбаримизнинг саҳобаларидан бири — Олқома ҳақидаги ҳикоятни эшитганингиз бордир. Бунинг-сиз ҳам:

Илоҳим, бермадинг тавфиқ азалдан қақшаган қулман.
Отам берган насиҳатни қулоққа олмаган қулман.
деган байту банднинг ўзбек ҳар бир қобил, ноқобил фарзанд учун ибрат бўлмоғи керак. Яратгандан ўзга нажот йўқ. Инсоф бериб қолар, тавфиқ бериб қолар.

Эргаш бобонинг бу таскин-тасаллиларидан оқсоқолнинг боши етти қат кўкка етиб, кўнгли кўтарилди дебди: — Илоҳим айтганингиз келсин. Бироқ яқин-яқинларгача ол-

1 Қазойи қадарим етмай туриб.
2 Итдан ит пайдо бўлади, уй айланиб тезак ер, бўридан бўри пайдо бўлади овул айланиб бўри ер, мақоли эслан-моқда.

ХОРИЖНИНГ ЮКСАК тараққий этган мамлекатларига Бориб келган ҳаётларнинг айтишлари, у ерларда:

«Мен — Узбекистондаман», — десангиз, кўпчилик дунда бундай мамлакат борлигини баҳарларнинг айтар, лекин, борди-ю: «Мен Бухоро, Самарқанд, Хива шаҳарларини кўрган ҳалқ вақилимин», — дегудек бўлсангиз, кейин бирдан улар гўё экин танишини кўргандек сўрашиб кетар экан, нега шундай?

Маданиятда бугун энг олд ҳалқ бир пайтлар жаҳоннинг энг юксак маданияти эгаси бўлиш бахти насиб этган элга бўлсанда қарши мумкин эмас. Ахир, башариятнинг бугунги ҳар қандай маданий қомолида инсоният ўтмиш маданиятининг истисноси ҳиссаси бор-да. Ҳақиқий маданий ҳалқ буни ҳамма танилади.

«Узбек қомуси» яратилганидан кейин фарблик ўзбекшунослар: «Унда ўтмишнинг қўйсаш ҳукми», — деб эдилар. Шундан кейин бизда ўтмиш ҳақида, классик меросимиз тўғрисида ёзиш ва уни оммалаштиришнинг йўли янада кўпроқ тўсилади. Ане энди шундан бир ошқор ўйлаб кўрайлик. Хўш, ўтмишни қўйсанинг нимаси ёмон? Биз ўтмишда жаҳонга доғи келган ҳалқлардан эдик. Шунини қўйсанимизда экс эттириш керакми-йўқми? Ундан ташқари, ўтмишни қўйсанини ўтмишга қайтиш деб тушунайлик-да. Ахир, олди ҳалқлар оёга одам юбориб турганда, наҳотки, ўзбеклар қадим замонлардагидек туя қаровларини қўйсасалар йўқ. Ўтмишни қўйсанини ўтмишдаги илорликни, шундай юксак маданиятга асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

«Бундоловнинг гуллаб-яшнаган даврлари: IX—X ҳамда даражасини да бу замин аҳли жаҳоннинг турли бурҷак-мошалардан буюк-буюк китобларни мутлоаа қилгасак янглиш гувоҳ. Ахир инсониятнинг томири қача айтганда, ҳамма ҳам Одам Атоо

С. Нарзул тараққан. Майли, чегаралар мамлакатга ўзича ёнлардан ажратсин, лекин улар ақл чироқ ҳинд шўндаги қора пардалар бўлмасинда. Биз эса, доминант руҳ. Солиҳ армон қилгандек Боймирза Ҳайит-на, бошдан Узбекистон тарихига оид тадиқотлари у ёқда Фессор Нажмидин Комилов орзуларини Турларини моҳир лоқал, ўзимизнинг буюк болборларимиз ҳақиқатини кўра турайлик, ҳатто қондош Озарбой-жистондаги кўп китоблардан ҳам баёбарча

«Узбек қомуси» асос бўлган МУСТАҚИЛЛИКНИ қўйсаш деб

лақ қилинадиган китобни ўқиб бахтидан маҳрумимиз. Қарийб 400 саҳифали бу нашрда бошдан охиригача бир қатъий қондага амал қилинган: китобнинг чап тарафдаги бетда бирон-бир воқеа баён этилган матн, ўнг томонидаги саҳифада эса ўша воқеани акс эттирган рангли тасвирдаги бежирим сурат қўйилган (биргина ҳикоя икки бетни эгаллаган ва икки сурат берилган, холос). Матн мутлоаси китобхонни суратга маҳлиб бўлиб узоқ боқишга, сурат томошаси эса ҳикояни яна бир бор ўқиб чиқишга ундайди. Ноширлар китобнинг ана шундай икки томонлама таъсир кучига катта умид боғланганлар ва ниятларига етганлар ҳам.

Китобдан 184 ҳикоя ва шунча сурат ўрин олган. Ҳар бир манзара — чинқам санъат намунаси, уларнинг бирортасини шунчаки сурат, дейиш қийин. Бу эса китобни қўлдан қўймай ўқишга чорлайди.

Хўш, ундан ўқувчига нималар «юқадим»-ю, у бугунги ўзбекча нима беради?

Авалло шуки, ота-бобоси учун олий руҳий-маънавий суяниқ бўлиши исломнинг бошқа диний эътиқодлардан,

Файзулла НАБИЕВ, С.Донмурод ОЛИМ

„БИБЛИЯ“ — „МУҚАДДАС КИТОБ“

«Қуръон» шарифининг бошқа муқаддас китоблардан фарқи томонлари улар ўртасидаги ўзаро ўхшашликлар ҳақида бугунги ҳар қандай маданиятга ҳалқ вақили мўъайян билим-ге эга бўлиши керакми-йўқми? Бунинг учун эса дастлаб аҳудий ва насроний диндан хабардорлик лозим. Иккинчидан, бу китобда Исҳоқ, Ёқуб, Исроил, Сулаймон, Юнус, Мусо, Исо, Иброҳим каби талай «ўзбекча» исмларга дуч келасиз, бу — Муҳаммад алайҳи ва салламдан илгари ўтган аҳудий пайғамбарларнинг номлари. Буни ота-боболаримиз ҳақида кўра ахширқиб билганликлардан фарзандларига уларнинг муборак номларини қўйганлари, гарчи моҳиятига кўп ҳам еттиришмасек-да, ўша анъана ҳозиргача давом этапти. Ҳеч бўлмаганда, отлари ана шу улуғлар ҳақи-қурмати қўйилган ўзбеклар ўзлари билан ҳаммон пайғамбарларнинг қиллиғи нима қароматлар кўрсатганини қизиқарлик қарак-Шуни ҳам биламизки, ҳалқимиз вақиллари орасида пента-дек ноёб бойлигимизнинг қилосига давлат қача ҳақ тўлаётганини ҳам суритирмай уми бўйи «оқ олтин» етиштирган сингари, ўз исми маъносига бирон марта қизиқиб қўриганларини кўп. Холбуки, ҳар бир ўзбек ўзини англашган исмининг маъносини тушуниб олишдан бошлаши керак. Бу китоб шунга ҳам хизмат қилади.

Еки ўтмиш адабиётимизни олинг, бизнинг сўз санъатимизда ана шу «Муқаддас китобдаги воқеалар ёқуд шу ҳикоялар мерказида турган пайғамбарлар ҳақида озмулча ёзилганми? Албатта, ислом оламиде бу диний тасавурларнинг мўътабар манбаи — «Қуръон». Лекин «Қуръоннинг ислом-гача мавжуд диний тасавурлар билан чамбарчас алоқаси бор-да. «Муқаддас китоб суратлардан ўтмиш ўзбек адабиёти қарамонлари ҳақидаги билимларимизни кенгайтиради, уларга янада аниқликлар киритади.

Биргина Навоий иқодининг аҳудий ва насроний дини тақлиқлари билан алоқадорлигини ўрганиш алоҳида бир тадиқотга мавзу бўлулук. «Муқаддас китоб суратлардаги кирган воқеалар билан Навоий асарлари ўртасидаги вобасталик, лоқал, бирон мақолада ёритиш ниятимиз йўқ эмаслиги учун бу ерда гап оқиб ўйирмаймиз.

Исломий ақидага кўра, аҳудийлар ва насронийлар қофир саналайди. Чунки улар ҳам яқса ҳудога синғиди, уларнинг ҳам пайғамбарларига оллоҳ тарафидан ваҳий қилиб юборилган муқаддас китоби бор. Шунинг учун исломда улар «аҳли китоб» дейилган. Ундан ташқари, «Қуръонда Муҳаммаддан олдин ўтган пайғамбарлар тан олинди. Шу маънода қадимдан ҳам аҳудий ва насроний динлари тарихида қизиқиб ислом дундесида кучли бўлганини айтиш керак.

Лекин Миҳаммад алайҳи ва салламдан олдинги пайғамбарлар эътиқоди ҳақида гап кетганда, гарчи улар «Қуръонда кўп бор тилга олинган бўлса ҳам, «дини ислом» сўзларини ишлатиш мумкин эмас. Шу маънода Тошкентдаги Сақичмон масжидининг имом-хатиби Обидхон Собитхон ўғлининг оллоҳ Иброҳим алайҳи ва салламнинг «дини ислом-га» бўлган эътиқодини сингани ҳақида гапириши ноуринлик, Иброҳим пайғамбарнинг қурбонлиқаси олиб борилган, аммо ҳудо тарафидан ўрнига қўзи юборилган ўғли Исмоил (қаранг: «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1990 йил, 6 июль) эмас, Исҳоқ эканини «Муқаддас китоб»дан аниқлаштириб оламиз.

Бизнинг ЮРТА НАСРОНИЙ дини ҳатто ислом пайдо бўлишдан илгари кириб келган. М. Исҳоқовнинг «Сўғдиана тарих чорраҳалари» (1990) китобиде ўқиймиз: «Эзма манбаларга суяниб В. Бартольднинг аниқлашчи, Самарқанд областининг ҳозирги Урганч райони Сўғдиёнада, Балхки Урта Осиёда христианлик тарғиботининг марказларидан бирига айланган экан. Шу ўрнида Урганч яқинидаги Қўштепа номи ёдгорлиқда 1973 йили топишган хумнинг парчаси ҳақида айтиб ўтиш лозим. Бу сопол парчасида христианлик эътиқодидеги мўқинтириш маросими акс эттирилган муҳр эълари сақланган. Унда қўлда китоб ва салиб (крест) турган қоқин учун, тўқилиб турган пувиқор қиймада таъсирланган. Унинг олдида тиз чўккан бош яланг киши, қоқин қўлидаги салибни тиз чўккан киши бош узра турган ҳолда турибди. Чап қўлида эса китоб. Бу таъсир аини христиан диний маросимини, яъни чўқинтириш маросимини акс эттирган.

Шу рисолада араб босқинчиларига қарши қаттиқ кураш олиб борган ва охири араблар билан зўришга мажбур бўлган Сўғд подшоҳи — Деваштирт юртига қайтаётган араб халифаси Хурросондеги ноибининг яширич бурйуғи билан — «йул устиде ҳозирги Каттақўрган яқинидаги Рабидхон [Робихон бўлса керак. — С. О. Ф. Н.] тала яқинидаги қабристонда салибга (крест) мўътабар, ваҳийларча ўлдирилган» Шундан ҳам маълум бўлдики, Деваштирт насроний динини қабул қилган, шунинг учун уни ҳудди насронийлар пайғамбар — Исо каби ҳочма михлаб ўлдирганлар. Рисолада араблар босқинига қадар сўғдиҳа таржимани қилинган христиан матлари бўлгани ҳақида ҳам маълумот берилади.

Бундай ҳабардан сўнг жумҳуриятимизда, Тошкентга ҳар хил товламачилар, ишдан қочганлар оқиб келмайдими? Энг даҳшатлиси шундаки, бу муҳирининг жумҳуриятимизда оқиқ-овқат масаласида аҳвол ниятида оғир бўлиб турган. Ҳалқимиз ти-

бирек, Свердловск, Якутск, Кемерово каби шаҳарларда оқиқ-овқат масаласи жуда оғир, ҳароб ва қимматчилик эканлигини айтиб, Тошкентда эса ош-нон, оқиқ-овқат мўл қўллигини, арозиллигини таъкидлайди. Тошкентда жуда яқши яшаш мумкин, деб ўқтиради. Айниқса, А. Шелихованинг Тошкентда арозининг жуда кўп миқдорда борлигини, уни ҳеч ким олмаётганини уқтириши мамлакатимиздаги барча ароқхўрларга жуда хуш ёқса ва уларни биз томон тараддуда солса ажаб эмас.

Бундай ҳабардан сўнг жумҳуриятимизда, Тошкентга ҳар хил товламачилар, ишдан қочганлар оқиб келмайдими? Энг даҳшатлиси шундаки, бу муҳирининг жумҳуриятимизда оқиқ-овқат масаласида аҳвол ниятида оғир бўлиб турган. Ҳалқимиз ти-

бирек, Свердловск, Якутск, Кемерово каби шаҳарларда оқиқ-овқат масаласи жуда оғир, ҳароб ва қимматчилик эканлигини айтиб, Тошкентда эса ош-нон, оқиқ-овқат мўл қўллигини, арозиллигини таъкидлайди. Тошкентда жуда яқши яшаш мумкин, деб ўқтиради. Айниқса, А. Шелихованинг Тошкентда арозининг жуда кўп миқдорда борлигини, уни ҳеч ким олмаётганини уқтириши мамлакатимиздаги барча ароқхўрларга жуда хуш ёқса ва уларни биз томон тараддуда солса ажаб эмас.

Бундай ҳабардан сўнг жумҳуриятимизда, Тошкентга ҳар хил товламачилар, ишдан қочганлар оқиб келмайдими? Энг даҳшатлиси шундаки, бу муҳирининг жумҳуриятимизда оқиқ-овқат масаласида аҳвол ниятида оғир бўлиб турган. Ҳалқимиз ти-

бирек, Свердловск, Якутск, Кемерово каби шаҳарларда оқиқ-овқат масаласи жуда оғир, ҳароб ва қимматчилик эканлигини айтиб, Тошкентда эса ош-нон, оқиқ-овқат мўл қўллигини, арозиллигини таъкидлайди. Тошкентда жуда яқши яшаш мумкин, деб ўқтиради. Айниқса, А. Шелихованинг Тошкентда арозининг жуда кўп миқдорда борлигини, уни ҳеч ким олмаётганини уқтириши мамлакатимиздаги барча ароқхўрларга жуда хуш ёқса ва уларни биз томон тараддуда солса ажаб эмас.

Бундай ҳабардан сўнг жумҳуриятимизда, Тошкентга ҳар хил товламачилар, ишдан қочганлар оқиб келмайдими? Энг даҳшатлиси шундаки, бу муҳирининг жумҳуриятимизда оқиқ-овқат масаласида аҳвол ниятида оғир бўлиб турган. Ҳалқимиз ти-

бирек, Свердловск, Якутск, Кемерово каби шаҳарларда оқиқ-овқат масаласи жуда оғир, ҳароб ва қимматчилик эканлигини айтиб, Тошкентда эса ош-нон, оқиқ-овқат мўл қўллигини, арозиллигини таъкидлайди. Тошкентда жуда яқши яшаш мумкин, деб ўқтиради. Айниқса, А. Шелихованинг Тошкентда арозининг жуда кўп миқдорда борлигини, уни ҳеч ким олмаётганини уқтириши мамлакатимиздаги барча ароқхўрларга жуда хуш ёқса ва уларни биз томон тараддуда солса ажаб эмас.

Бундай ҳабардан сўнг жумҳуриятимизда, Тошкентга ҳар хил товламачилар, ишдан қочганлар оқиб келмайдими? Энг даҳшатлиси шундаки, бу муҳирининг жумҳуриятимизда оқиқ-овқат масаласида аҳвол ниятида оғир бўлиб турган. Ҳалқимиз ти-

бирек, Свердловск, Якутск, Кемерово каби шаҳарларда оқиқ-овқат масаласи жуда оғир, ҳароб ва қимматчилик эканлигини айтиб, Тошкентда эса ош-нон, оқиқ-овқат мўл қўллигини, арозиллигини таъкидлайди. Тошкентда жуда яқши яшаш мумкин, деб ўқтиради. Айниқса, А. Шелихованинг Тошкентда арозининг жуда кўп миқдорда борлигини, уни ҳеч ким олмаётганини уқтириши мамлакатимиздаги барча ароқхўрларга жуда хуш ёқса ва уларни биз томон тараддуда солса ажаб эмас.

Бизнинг заминда исломдан бурун зардуштийлик ҳам, монийлик ҳам, бутпарастлик ҳам, насронийлик ҳам бўлган. Қўриқиб турибдики, Урта Осиё қадим-қадимдан жаҳоннинг бошқа маданий ўқоқлари, жумладан, Фарб дундеси билан Бевосита борди-келди қилган. Сўғд тили ўзбек тили эмас, албатта. Аммо «Муқаддас китобнинг ўзбекча таржимани қилиниши тарихини ана ўша узоқ ўтмишдан бошлаш керак. Умуман, «Муқаддас китобнинг тилимизга таржималари махсус тадиқотга мавзу бўлулук бой бир манба.

...Болалигимиз ўтган 60-йилларда, мактаб ўқитувчиларининг қаттиқ таъйиқига қарама-қар, моҳиятига ўнқилти тушулмаган бўлса ҳам, намозларни ҳовлима-ҳовли юриб рамазон айтар, мана бу сатрларни берилиб қуйлар эдик:

Пайғамбарнинг ўн бир ўғли бор эди, Ун бирдан шох Юсуф гулузор эди. Шох Юсуфини овга олиб чиқдилар, Жарга ташлаб: «Бўри еди», — дедилар. Омаси янглаб чиқди жар бошига, Чамшалар равон бўлди кўз ёшига...

Ане ўша «пайғамбар» ким? Нега Юсуф «шоҳ» деб аталган? Шох Юсуф нега «гулузор», яъни «гул юзли» эди? Нега Юсуфини жарга ташладилар? Уни ким жарга ташлади? Албатта, болалигимизда бу саволларга ҳаммамиз ҳам жавоб топаверган эмасми? Аммо «Муқаддас китоб суратларда» бизга Юсуф пайғамбар Ёқуб алайҳи ва салламнинг суюлиқ ўғли эканини билдиради. Еки Ёқубнинг ҳудо билан курашиб, оллоҳ тарафидан «Исроил» деган ном олгани, демек, Исроил мамлакатининг номи ҳам шундан эканини англаймиз. Юсуфнинг Мисрга ҳукмронлик қилгани (шунинг учун у «шоҳ Юсуф» дейилган), акалари ундан ҳасад қилгани (албатта, жарга ташлаш — исломдаги тақин, бу китобда улар Юсуфини кул сифатида Миср бойларига сотиб юборишди), унинг ниҳоятда хушрўй одам бўлганидан хабар топамиз.

Эски анъаналаримиздан оғир ўзилмаган одамларга: «Бир тўш қўрибман», — деб гап бошлашнинг билан суҳбатинингизни оғзингиздан олиб: «Юсуф пайғамбар ёр бўлсин!» — дейди. Бу — тушиниш яқшилиқе қискин, деган дуо. Лекин нега энди туш ҳақида гап кетиши билан бошқа эмас, айнан Юсуф пайғамбардан мадад кутилди? Қўлимиздаги китобда ҳикоя қилинишича, Юсуф жууда кўп туш кўрар, айниқса, бировларнинг тушларини таъбирлашга устаси Фарағи экан. Юсуф ҳақидаги ривоятлардан хабари бор ҳалқларнинг ҳаммасида бу пайғамбар ана шу исмлати билан ҳам машҳур. Биз эса бу нарсаларга рўй битаёт деб қараб келганимиз.

ШАРҚДАГИ РИВОЯТЛАРГА кўра, дунёнинг жами тўзалигини ўн қисм деб олсак, ҳудо шундан тўққизини Юсуфга, қолган бир қисминингиз бошқа барча одамларга улашган. «Ун бирдан шох Юсуф гулузор» эканлиги шундан.

Чингиз Айтматовнинг «Қиёмат» романида Исо «Иус Назарияни», «юроди из Назарета», «ррдом из Назарета» деган ва шу каби таърифлар билан ҳам аталади. Иброҳим Гафуров «юроди из Назарета»ни «Нусратдан чиққан девосан», «Иус Назарияни» «Нусратлик Исо» деб ўқирган, бу тўғри йўл эмаслиги таржиманинг жарда наشري муҳожирлариде айтилган эди. Таржиманинг китоб нашрида эса «Нусратлик Назарет» қилиб ўзгартирилган. Сабаб шуки, «Назарет» — жой номи. «Муқаддас китоб»даги: «Исо узоқ Фаластин ўлкасининг Бейтлехем шаҳрида туғилди; «Исонинг туғилишдан олдин Марям (Исонинг онаси, — С. О. Ф. Н.) Назарет шаҳрида яшар эди; «Юсуфнинг (Марямнинг турмуш ўртоғи, Лекин Исонинг отаси эмас. Исонинг отаси — ҳудо. — С. О. Ф. Н.) тушида маълум бўлдики, қачалоқ Исо у билан илгари Марямнинг эрга чинқаманидан олдин яшган шаҳрига, яъни Назаретга бориши керак; «Исо Назарет шаҳрида яшар, ўша ерда тербия олар эди», —каби жумлалардан маълумки, Исо Назарет шаҳрида воғеа етган. Шунинг учун китобда: «Бу Галилиянинг Назарет шаҳридан Исо пайғамбардир», «назаретлик Исо» деб аталади. Қўриқиб турибдики, «Назаретлик ўзбекчада «Нусрат» деб бўлмайди. Чунки «нусрат» сўзининг «зафар» («ғалаба», «ютуқ») ҳамда «ердам» («кумак», «мадад») маънолари бор. Шунинг учун «Қиёмат» таржимасида «нусратлик Исо» бирикмасининг «Исо Назарет» деб ўзгартирилиши ҳам маълум эмас, негаки буни ўзбек ўқувчиси «назаретлик Исо» ёки «назарга тушган Исо» деб тушуниши мумкин. Қўриқилгани, «Муқаддас китоб» — насроний ва аҳудий динига алоқадор воқеаю тушуналган баён этилган талай бадий асарларни ўзбек тилига ўғириш учун ҳам ахшигина дастур бўла олади.

Биз, асосан, бу китобнинг маърифий аҳамиятига тўхталидик. Аммо, эсласе, унинг ахлоқий-маънавий тарбия учун муҳим жиҳатлари жууда кўп. Бир нарсасига амин бўласизки, дини, миллати, яшаган жойио замонидан қетиб назар, одамларнинг яқшилиқ ва ёмонлик ҳақидаги умумий қарашлари ўзаро жуда мос. Чунки эзгуликнинг миллати бўлмайди. Бинобарин, Нух пайғамбар ҳақидаги ривоятларга кўра, инсоният ер юзини гунаҳларга тўлдириб юборгани учун ҳудонинг ғазебига учраб, тўфон туғайли бир бор томолян қирилган, фақат ҳудога меҳр ва у билан бўлган аҳдони бузмагани учун Нух пайғамбарнинг оиласи ва яқинларидангина иборат бир хема киши омон қолган экан. Тўқима бўлса боради, бирок бу инсонни ёвузликлардан кечиб, эзгулик сари интилуқш ундос эмасми!

«Муқаддас китобнинг муҳим бир жиҳати шунданки, унда суратлардан четта чиқадиган қуруқ диний тарғиб йўқ. Асосан, ўша суратлар шарҳланади, диний китоблардан парчалаб келтирилади. Сўнги саҳифалардагина мана бундай жумлаларга дуч келамиз: «Худонинг сўзи ўқитадик, Исо Христоснинг ўлими орқали дунёнинг барча қавмлари ичидан, демек, ўзбек ҳалқи ичидан ҳам, кўп-кўп қутқариш топадиларми? Азия китобхон, бизнинг ибодатимиз ва истагимиз шундан иборатки, сен ҳам уларнинг бири бўлгин. Худонинг сўзини ўқин. У кутқариш йўлини ўғратади. Бу билан, ноширлар ҳам яқин биладики, ўзбеклар насроний ёқуд аҳудий динига ўтиб кўра қолмайдилар. Аммо, ҳар бир динда бўлгани каби, бу китоб мутасадди-ларча ҳам фақат шу динининг тарғиб қиладилар, ундан бичирич саҳифасидан тортиб охиригача саҳифасигача — Худонинг сўзини Худонинг сўзи бошқа бирорта ҳам китобда эмас, балки фақат «Муқаддас китобда акс эттирилгандир».

Маълумки, ислом тарғибига «Исо Назарет» Муҳаммад пайғамбарга ваҳий қилингандан кейин оллоҳ илгари

ЎТМИШ МАДАДА СЎРАЙДИ

Жумҳурият халқ депутатлари эътиборига

ЎТМИШНИ БИЛМАГАН қадрмаган ҳақнинг ойдан келажак ҳам бўлмади. Келажакнинг томири ўтмишдан бошлади. У шу томир орқали озиқланиши, ўтмишнинг донолигисиз келажак қашшоқлаши қолганини чин ҳақиқатдир. Бугун маданиятнинг юксак поғонасига кўтарилган давлатлар ўз ўтмишларини ўргангиш бора-бора катта гамҳурлик қилаётганликларининг сабаби ҳам шундадир.

Бизнинг ўтмишимизни сўзлаб берадиган, ойдинлаштирадиган асосий манба бу жумҳуриятимиз ҳудудига сақланиб қолган археологик ёдгорликлардир. Улар бугунги кунда тепаликлар ва ҳаробалар ҳолида бўлиб, ўз бағирларида ибтидоий даврдан тортиб, то яқин ўтмишимизгача бўлган тарихимизга онд сир-асорларини сақлаб келмоқдалар. Ўзбекистон ҳудудига қадимда Бақтрия, Сўғдиёна, Хоразм, Фарғона, Уструшон каби қудратли, илми, санъати ва маданияти гуллаб-яшнаган давлатлар бўлган. Шунингдек, бу ўлкадан қадимда Шарқ ва Ғарбни боғлаб турган Буюк йўлнинг йўли ўтган. Бу йўлдан каровонлар савдо-сотик моллари билан бирга, ақидалар, тасавуфлар, тушунчалар, санъат асарлари, китоблар ва инсоний ҳақсоннинг маҳсули бўлган бошқа нарсаларини ортиб ўтган. Шу билан бирга, бу ёдгорликларда нафақат ўзбек халқининг, қолаверса, Турон замининда яшаб келатган тоjikлар, уйғурлар, қозоқлар, туркманлар ва қорақалпоқларнинг ҳам ўтмишларига таалуқли маълумотлар сақланиб қолган. Афсуски, бу ёдгорликларнинг энг сара, ноёблари манкурт, калтабин турлар ва онгисиз кишилар томонидан ваҳшиёна вайрон қилинди. Қимматли ёдгорликларни вайрон қилиши, улар ўрнига иншоот қуриши, ўнгит сифатида экин майдонларига солиб юбориши турган ҳам давом этмоқда. Биз келажакда турган фан соҳаларида катта ютуқларга эришишимиз мумкин, лекин бу ютуқларнинг ҳеч бири йўқ қилинган бирорта ёдгорлиқни тиклашга қодир бўлмаслигини айтиш мумкин. Вайрон қилинган ҳар бир ёдгорлик — абадий йўқлик қаърига сингиб кетиши аён.

Бу борада бизга Орол тақдирини катта сабоқ бўлиши керак. Оролни қуриштириб, энди кўз ёш тўкмоқдамиз. Афсуски, денгизини кўз ёшлари билан тўлдириб бўлмаганидек, йўқ қилинган ёдгорлиқни ҳам ҳеч қачон тиклаб бўлмайдим. Шунинг учун бугун жумҳуриятимиздаги археологик ёдгорликларни асрашга астойдил киришишимиз керак. Агар биз ҳақиқатдан ҳам мустақил, инсонпарвар, юксак савияли ва маданиятли давлат барпо этишни мақсад қилган бўлсак, ўз ўтмишимизга гамҳурлик, эгалик қилишимиз лозим. Очигини айтганда, жумҳуриятимизда археология ва маданият ёдгорликларини сақлашга ҳеч бир ташкилот чинакам гамҳурлик қилаётгани йўқ. Мутасадди ташкилотлар тарқок, бири-бири билан боғланмаган ҳолда палла-парттиш иш олиб бормоқдалар. Шунингдек, бу соҳаларда тасодифий, тарихдан беҳабар шахслар тўлиб ётибди. Шунинг ўзи ҳам бу соҳага панжа орасидан қараётганини кўрсатиб турғубди.

Маълумки, жумҳуриятимиздаги археологик ёдгорликлардан топилган осори атиқалар асосан Москва, Ленинград ва чет эллардаги музейларда, шахсий жагмараларда сақланмоқда. Афсуски, ҳозир ҳам ташкилот кетишга ҳеч қўйилгани йўқ. Бу осори атиқалар ўз ватанига қайтарилгани, уларни бир жойга тўплаш ҳақида гамҳурлик қилиниши керак. Шу ишларни ўз зиммасига оладиган Археология музейи маркази очилгани зарур. Марказ ноёб топилмаларини авайлаб-асраш, таъмирлаш ва халқ ўртасида кенг тарғибот ишлари билан шуғулланиши керак.

Шунинг учун биз жумҳуриятимиз парламентининг вилдони халқ вакиллари, депутатларга мурожаат қилишни лозим топдик. Сизлардан Ўзбекистонда жойлашган археология, тарих ва маданият ёдгорликларини асраш ишларини жумҳурият Маданият вазирлиги тасарруфидан олиб, тарихий меросини асраш ва ундан фойдаланиш Давлат комитети тузиш таклифи билан чиқишигизни сўраймиз.

Юзага келган аҳволининг таҳлили шунини кўрсатмоқдаки, бундай улуг ва машаққатли иш Маданият вазирлиги ва тарихий ёдгорликларни асраш жамияти зиммасига юклатилганлиги ўзини оқламади. Улар бирорта ёдгорлиқни бузган айбдорни ушлаб, жазага тасвия қилганларини эслаб олмайди. Шунингдек, ҳозир амалдаги тарихий ва археологик ёдгорликларни сақлаш ҳақидаги қонун ҳам бугунги кун талабига жавоб берадими. Бу қонун ёдгорликларни асраш борасида чинакам қалқонга айланмади. Қонун янгидан, юксак савия билан қайта яратилиши, у ёдгорликларни асрашда ҳақиқий қуролга айланиши лозим. Шу билан бирга, ҳақли равишда халқимизнинг моддий-маданий мероси бўлган осори атиқалар четга ташиб кетилишини тақиқлайдиган қонун қабул қилини ва ватанимиздан топилган барча ёдгорликлар, қарда сақланишидан қатъи назар, уларни Ўзбекистоннинг мулки деб эълон қилиш керак.

Ёдгорликларни асраш учун фанат қонун қабул қилинишигизни сўраймиз. Аввало, жумҳуриятимизда ҳужжалик юритиш ишларини тубдан ўзгартириш керак. Чунки нотўғри ҳужжалик юритиш, сугорчи ишларнинг тўғри илмий йўналишда олиб берилмаганлиги кўпгина вилдотларимизда ер ости суварлининг сатҳи сунъий равишда бир неча марта олиб кетишга олиб келди. Бунинг таъсирида кўпгина ёдгорликлар вайрон бўлди ва бўлоқда. Аждолларнинг истезодларини бутун жаҳонга кўз-кўз қилиб турган Самарқанд, Бухоро, Хивадаги масжид мадрасалар, пурвирот миноралар бугун ер остидан кўтарилган намлик оқибатида шинастланмоқда. Агарда бунинг олди олинмаса, оқибати жуда аянчли бўлиши мумкин.

Шунинг учун олишимиз кераки, жумҳуриятимиздаги тарихий шаҳарларда жойлашган меъморий обидаларни таъмирлашнинг тўғри, аниқ усуллари яратилмаган. Урта асрларда қўлланган бўғилар ва қосиқларнинг сир-асорларини тўғригина очилмаган. Оқибатда ҳозирги таъмирлаш ишлари шохли либосга солинган чил ямоқни эслатади. Обидаларнинг деворлари сиринга янгитдан янгитдан янгитдан сиринга 5—10 йилга етмай йўқлиб, шилиб тушиб кетмоқда. Бинобарин, таъмирлашнинг қўлимиздан келмас экан, Эрон, Хитидостон, Миср ва бошқа Шарқ мамлакатларида бу борада қилинаётган ишлардан ўрганишимиз керак. Ҳу

мол, у томонлардан усталар қақиримизга лозимдир. Москва ва Ленинграддаги меъморий обидаларни таъмирлашда чет эллик усталар кенг суратда жалб қилинаётганини аён. Бизнинг обидалар ҳам шундай гамҳурликка муносиб, деб ўйлаймиз. Бунинг учун бировдан маблаг сўрашининг кераги йўқ. Чунки бу ёдгорликларнинг ўзи ҳар йили бир неча миллионлаб валюта ҳисобиди даромад келтиради. Лекин бу валюта марказда қолиб кетмоқда. Ушар маблагнинг катта қисми тарихий шаҳарларимизнинг ободчилигига ва обидаларни таъмирлаш ишларига сарфланса, адолатли иш бўларди.

Ўзбекистонда жойлашган археологик ёдгорликларни ўрганадиган Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Самарқандда жойлашган Археология институтига ҳам бир талай муаммолар мавжуд. Аввал иқтисод деганларидек, шунини айтишимиз лозимки, институтда ишловчиларнинг иш ҳақлари олий ўқув юртида ишлайдиганлариникига қараганда анча оз. Шунинг учун бир неча йиллар машаққат чекиб, етук мутахассис бўлган кишилар оила боқибша қийналганларидан, олий ўқув юртига ишга кетишга мажбур бўлмоқдалар. Биз, албатта, фақат археологларнинг иши ўта муҳим ва шунинг учун алоҳида эътиборга сазовор бўлиши керак, деган фикрдан йироқмиш. Лекин фақат ночор ватанпарварлик билан ҳам йироққа бориб бўлмаслигини аён. Қолаверса, археология институтлари иттифоқимизда бор-йўғи учта бўлиб, Москва ва Киевдаги институтларнинг ходимлари I категорига бўйича маош олсалар, бизнинг институтларимиз эса 20 йилдан буюн II категорига бўйича маош оладилар. Бу масалани ҳукумат раҳбарлари ўйлаб кўрсалар, ёмон бўлмасди.

Археологларни ўй-жой билан таъминлаш ҳам ҳал бўлмаётган муаммолардан. Шахсий ўй-жой қуриш учун ер сўраб, институт раҳбарлари йил бошидан буюн Самарқанд шаҳри ва ноҳияси раҳбарларига бир неча бор мурожаат қилдилар. Лекин бу масала шу кунга қадар икбий ҳал бўлгани йўқ.

Яшаш кундан-кунга қимматлашиб бораётганига қарамай, археологларга бериладиган сафар маошларининг (командировка ҳаракатлари) миқдори Улуг Ватан урушидан аввал белгиланганидан ўзгаргани йўқ. Археологик тадқиқотлар учун ажратилаётган маблаг бошқа жумҳуриятлардагидек кўра бир неча баробар камдир. Ваҳоланки, жумҳуриятимиз археологик ёдгорликларга бойлиги билан бошқалардан анча олдинда туради.

Тан олиш керакики, шу пайтгача бизда археология фақат археологлар учун бўлиб келди. Барча миллий асарлар рус тилида яратилди ва яратилмоқда. Биз ўзбек халқи ўз тарихини она тилида ўқишга ҳаққи ҳеч деб ўйлаймиз. Шунинг учун кенг халқ орасига ўтмиш ҳақида ўзбек тилида билим берадиган журнал очиб шавриб келди. Шунингдек, ўзбек тилини мулқлоб билмайдиган кишилар бемалол ўзбек халқи тарихини яратиб билан шуғулланаётганликларини қандай изоҳлаш мумкин!

Археология институтига ёш мутахассислар етказиб берадиган В. И. Ленин номидаги ТошДш ва Алишер Навоий номидаги СамДшларнинг археология кафедраларида машғулотлар ҳамон эскичигаса, фақат рус тилида олиб бориламоқда. Бундай ҳолга ҳеч қўйиш керак. Археологияни пахтакор ҳам, қорвадор ҳам, журналист ҳам, олим ҳам бир хил тушунадиган даражага олиб чиқиш лозим. Тўғри, бу гоёт машаққатли иш. Лекин тарих, халқимизнинг бугунги аҳвали шунини таъқозо қилади.

Жумҳуриятдаги барча олий ўқув юрларида ва бошқа илмий даргоҳларида Ўзбекистон тарихини тула билан ўргатиш тўғрисида анчадан буюн мунозара бўлмоқда. Энди сафсатаболликка ҳеч қўйиб, пухта режа асосида ишни бошлаш даври келди.

Темурийлар даври тарихи Ўзбекистон тарихининг йирик ва муҳим қисминини ташкил қилади. Самарқандда темурийлар даври санъати, маданияти ва фанини намойиш этадиган музей очиб керак. Чунки тарихнинг ҳар бир даври ҳеч бир чеклашларсиз ўрганилиши шарт. Бу масалалар бўйича Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг раҳбарлари ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини билдиридилар, деб ўйлаймиз.

Жумҳуриятимизда яқин ияти билан маданият жагмараси тузилган эди. Ушар маблагнинг ҳар бир сўми зарур ишларга, оқилона сарфланса адолатли бўларди. Жумҳуриятдаги музейларнинг ҳам аҳволи таңг. Уларга шу пайтгача ҳеч қанча лойиқ эътибор билан қарамади. Ваҳоланки, музейлар катта маърифат ўчоғи ва халқнинг ўтмиш хотираси сақланаётган муқаддас жойдир!

Жумҳуриятимиздаги археологик ва тарихий ёдгорликларнинг сақланиши, аввало, ҳаммамизга боғлиқ. Агарда биз бу ёдгорликларга муқаддас эҳромдек қарамас эканмиш, номуш ва ориятли ҳимоя қилгандек, ҳимоя қилмас эканмиш, уларни ҳеч бир қонда ёни қонун манкуртлар тақовуздан асраб қололмайди. Бир неча марта ёвуз боқичилардан омон қолиб, бизгача етиб келган ёдгорликларни, ўз қўлимиз билан вайрон қилишимиз инсофдан эмас. Зеро, археологик ёдгорликлар бизнинг кимлигимизни кўрсатадиган ойнадир. Шунинг учун ҳар бир халқ ўз тақдирига, ўтмишга ўзи гамҳурлик қилиши керак. Бизнинг ёдгорликларимизни биров келиб бузиши мумкин, лекин бировлар уни қўриқлаб берадими.

Бу масалани икбий ҳал қилишда матбуот, радио-телевидение ва нашриётларнинг ҳодимлари ҳам бош кўрсалар аини мудоао бўларди. Ўтмишимизнинг тирик гувоҳлари — археологик ёдгорликлар халқ ўртасида қанча кўп тарғиб қилинса, шунча катта фойда келтиради. Бугунги кунда буюн ўтмишимиз биздан мадад кутмоқда, улар бизнинг меҳр-шафқатимизга муҳтож. Бу борада келажак биздан ҳисоб сўрайди, ўшанда авлодлар олдинда юзимиз шувит бўлиб қолмасин.

Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Археология институтининг бир гуруҳ олимлари: Амриддин БЕРДИМУРDOB, Боқижон МАТBOBОВ, Жамолддин МИРЗО-АХМЕДОВ, Ғуломжон МИРЗАЛИЕВ, Шоймардон РАҲМОНОВ, Амнижон БОТИРОВ, Мухтор ПАРДАЕВ, Шоҳлат ШАЙДУЛЛАЕВ

— Суҳбатимизни ҳамма соҳада бўлгани каби маданий соҳамиз муаммолари, унинг бир бўлаги бўлган мусиқа маданияти, мусиқа санъати масалалари хусусидаги мулоҳазаларимиз билан бошласак, — дея сўз бошлади С. Каримов.

— Ҳақиқатда ҳам бу жиддий муаммолар меннинг назаримда атрофимизда бўлаётган воқеа-ҳодисаларга виждон, имон кўзи билан қараб, баҳо беришга даъват этади. Маданият соҳасининг ҳодими сифатида мен сўнгги пайтларда хурсанд қилган нарсаси шу бўлдики, жумҳуриятимиз ва мамлакатимиз коммунистларнинг бўлиб ўтган съездларида иштирок этган делегатлари орасидаги маданият ҳодимлари гарчи ҳозирча кўп нарсасга эришолмаган бўлсалар-да, қўлимизнинг кўзини очингча, инсон зоғи фақат нон билангина тирин эмаслигини кишиларимизнинг маънавий дунёсига назар ташламай, уни пухта билмай туриб, иқтисодий, сийсатини кўтариб бўлмаслигини тушутиришга уриндилар. Халқ маънавияти булоқлари кўзини беркинганмиш, инсоннинг қалб, тафаккур деб аталмиш ноаниқ томонларини унутганимизнинг меъасини татиб турибмиш.

— Ана шу эъзуликни, маданиятни, маънавий бутунлигини қайтаришда мусиқанинг хизмати, айниқса, Шарқ мусиқасининг аҳамияти буюклиги хусусида ўзингиздан кўра четда кўпроқ гап бўлайти...

— Фирқингиз менга Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтган Шарқ классик мусиқаси халқаро симпозиумида қатнашган Белфаст университетининг профессори Жек Бленкиннинг ҳаёқонли сўзларини эсимга солиди. Олимнинг айтишича, Шарқ мусиқаси унга беқиёс таъсир кўрсатармиш. У мақолиларимизда «Ушшоқ», «Дуғоқ»ларини тинглаганда унинг вужудига омон олиб, қалби соқиллашиб, тозабиро, бораётганини ҳис қилиб яшар экан. Шунда киши одамлардан яқинлиқ ахтариб, ўзи ҳам одамларга яқинлиқ қилишга мойил бўлиб борамиш. Унинг бу сўзлари Навоий, Фиробий, Ибн Сино, Улуғбекнинг мусиқа одамларига чин инсоний фазилатларини тарбиялашда, одамларни биллаштиришда, бир-бирларига меҳр-оқибатли бўлишда, гўзалликни англаб етишда катта аҳамиятга эгаллиги ҳақидаги сўзларига жуда ҳам-оҳангдир.

Мусиқа соҳасидаги истеъдодли ёшларни топа биллиш, уларни ўқитиш, маҳоратини ошириш, халқ-

ка кенг танитиш масалалари кўпгина жумҳуриятимиз раҳбарларининг ҳам дикнат марказида бўлган. Махсус олий ўқув даргоҳлари, мусиқа билим юрлари шу соҳада ёш истеъдодларни кашф этишда, тарбиялашда катта ишларни амалга оширмоқда. Булар ҳақида жуда кўп гап-пирилади. Мусиқа санъатини катта боқичга кўтарилиши, бастакорларимиз асарлари фақат ўзинимиздагина эмас, кўплаб мамлакатларда ижро этилаётгани ҳам сир эмас. Келажакда мусиқа оламида маънавий бўлиб порлайдиган инсон — бугун боғчада, мактабда эканини унутмайди. Халқимиз асли ўта ноаниқ таъб, мусиқани жонидан сезиб тинглайди, қадрлайди.

Шундай халқнинг бугунги авлоди — ёшларимиз томир-томирининг эртитиб, тозабиро, қалбини тоқиялайдиган Шарқ классик мусиқасидан узоқлашиб кетгани ачинарли ҳол, албатта. Бунда биз, маданият ҳодимларининг, мактаб ва махсус муассасаларининг ҳам айби катта. Ёшлар кўлуғига мағзи тўлиқ классик мусиқадан кўра кўпроқ ғарбининг бақирини қақириндан иборат зарбли мусиқасини қўймадикми? Ва, бунинг ўзини «маданийликка» қўйдикми? Ана шу «маданийлик» оқибати нилмаларга олиб келгани маънавий. Масалан, «Ушшоқ» кўйига қалб ва ақдан тебраниш ўрнига, ўзи тушунмаган роқларга ўтирган жойлардаёқ сакрайдиганлар пайдо бўлди. Ёшлар келар-келарда ана шундай «рақс» тушаётганларининг чала юмуқ кўзларига қараб даҳшат тушасан киши. Дарҳақиқат, на заъв ва на ҳаё бор...

Назаримда шаҳар ва қишлоқларимизда ҳам рўй бераётган ана шундай шовжин-сурон, ур-йиқитларни йиғиштириб, мусиқа байрамлари, кўшиқ байрамлари, концерт ва фестиваллар уюштириш керак. Тошкентдаги шаҳри азиями, Самарқанд, Бухоро, Хоразм, ғўзал Фарғонани, Қорақалпоғистоннинг катор районларини мусиқа шаҳарларига айлантирадиган вақт келмадики ахир? Саҳна, хибёна, шинам чойхона ва гузарлар борки, уларни ҳақиқий мусиқа санъати намояндаларига бўша-ти бериш пайти етди.

— Билгимизча, маданий савияси бизникидан анча юқори бўлган жумҳуриятларнинг ҳамма вилдотларини ўзининг ҳар жиҳатдан етук филармонияларига эга. Улар халқ орасида, айниқса, турли ёшдаги болалар, ўсмирлар ўртасида профессионал мусиқани тарғиб қилиш билан бандлар. Улар халқнинг мусиқий маданиятини кўтариш жонкуярларидир. Биз-

нинг жумҳуриятимизда ҳам Андижон, Бухоро, Жиззах, Қарши, Самарқанд, Фарғона, Урганч каби йирик шаҳарларда ана шундай филармониялар очилган эди...

— Афсуски, улар кўп ўтмай махсус тўй бюраларига айланиб қолдилар. Маданият соҳаси «қолди» маблаг билан кун кеираётган бир пайтда обаласт филармониялари яна ҳам қийин аҳволга тушиб қолдилар. Бунинг ишларидан жойи йўқ. Қорни тўймаганини ташвиш ҳамина кўп бўлади. Лекин уларни тинглаб, бошини сийлаган мард қани? Қарабсизки, яқини ниятлар билан бошланган хайрли иш ижрога учради. Ҳолбуки, халқимиз маданий савиясини кўтаришда филармониялар кўп катта роля ўйнаши мумкин эди. Ҳар бир вилдотнинг ўз удуми, анъаналаридан, шу вилдотда ишловчиларнинг турмуш таридан келиб чиққан ҳолда вилдот филармонияларини тиклаш, уларни халққа сиқидилдан хизмат қилдириш пайти келмадикми?

— Бу борадаги имкониятларимиз етарли деб ўйлайсизми?

— Бизда имкониятлар кўп. Узоққа бормаёқ Тошкентнинг қўқ ўртасида жойлашган «Баҳор» концерт залини олайлик. Бу даргоҳ саҳнасининг кўпгина бўлиши ҳеч қанга сир эмас. Ҳолбуки, уни тошкентликларнинг сезимли мусиқа марказига айлантириш мумкин-ку. Ана шу шинамгина залда композииторлар ва кўшиқчилик ширларнинг икбий кечаларини ўтказиш, бу учрашуларни кино ва телевидение орқали халққа кенг тарғиб қилиш керак. Бир пайтлар аини шу залда «Мархабо, талантилар», «Чашма», «Дойра рақса» чорлайди», «Дойра турли телеконферлар томошабинларда ҳам катта ўқиқини уйғотгани аён. Хор қозилтивлари, оркестрларнинг чиқишлари, бастакорларнинг янги асарлар премьераси, хонаида ва соҳналарнинг халқ кўз ўнгидеа бегарз бешлашуви, раққослар ҳамда макомчи ансамблларнинг чиқишлари жумҳуриятимиз маданий ҳаётида чуқур ўз қолдирган. Ҳозир ҳам шундай яқини афёваларни тиклаш фақат оғайда олиб келди, деб ўйлайман.

— Сирожиддин Сайфиевич, бу айтганларингиз масалаларнинг бир томони, холос. Иккинчи ва асосий томони мусиқа таълимининг еслоҳ қилини билан боғлиқ. Бу ҳақда матбуотда жиддий баҳалар бўлишига қарамай сизга беришдан олдин, бир аламди воқеани эслатмоқчиман. Бундан икки йил аввал Ўзбек давлат симфоник оркестрининг бош дирижёр-

лиги лавозимига Буниттифок конкурси эълон қилиниб, унга лавозимга дирижёр Имнат Коқичиш бош дирижёр қилиб сайланди. Назаримда, биз учун бундан ортиқ шармандали ҳол бўлмас керак. Коқичишнинг жуда хурмат қилгани, аини пайтда Зоҳид Ҳақназаров, Гани Тулагановнинг ундан кам жойи борми, деб сўрайман, лекин ана шу «кам жойини» ҳеч топа олмайман. Нима учун бизнинг истеъдодли дирижёрларимиз Латвия, Литва, Украина ёки Озарбойжон симфоник оркестрларига дирижёр қилиб сайланмайдилар. «Олдиндаги оққан сувнинг қадри йўқ», деб шунга айтаман керак. Кейинги йилларда иқтисод ва сийсатда кўп нарсаси бой берилганидек, катта маданиятнинг кўп соҳалари ҳам ижрога юз тутди. Ҳозир хонаида, соҳнада, композииторларимиз кўшиқчилик қўлайиш боқияти-ю, лекин лрқ этган қолдулар йўқ. Олдинда йўл бошловчиси бўлмагача, ҳар қандай соҳа ҳам бир жойда гимирсиб қолиши аниқ-ку. Ғўё ҳаракат бордек кўринади, аслида самара йўқ.

Ислоҳот ҳақида кўп гапиримиз, лекин назаримда: унди кўр-кўрона ўтказилмади: ҳудди буюмини бир жойдан иккинчи жойга суриб қўйиш, анжонини айирболаш қанаби тушуналимиз, шекилли, туб ислоҳотини. Қадрларини айирболаш, жойини алмаштириш билан иш битари-микан? Ўз ёнга ўзи қоврилиб ётган бу соҳада кескин ўзгартиш қилиш, турғунлик тўғрисида ёриб чиқиш керак.

— Аниқ таклифларингиз борми?

— Назаримда, Тошкент давлат консерваторияси, Низомий номидаги Тошкент ва вилдотлардаги педагогика институтларининг мусиқа факультетлари базаларида Москвадаги Гнесинлар номидаги давлат мусиқа педагогика олий даргоҳи каби институт ташкил этиш зарур. Тошкентда ёки Самарқандда мусиқа ўқитувчиларини тайёрлайдиган махсус педагогика институтини очиб керак. Бундай институт фақат Ўзбекистоннинггина эмас, қўшни қардош республикаларнинг ҳам кадрлар билан таъминлаш имкониятига эга бўлади. Мусиқа билим юрлари, мактаб-бачалар юқори малакали мусиқа ўқитувчилари билан таъминлаш керак.

Кадрлар, мутахассислар ҳақида гап кетганда, ҳар бир мутахассисни керакли жойига ва тегисли ўрнини топишни таъминлаган ҳолда ишлатишга ўтадиган пайтимиз аллақачон келганини ҳам айтиб ўтмоқчиман.

Яна бир муаммо. Бизни бириштириб, уюштириб, йўламан бериб, янги ҳиссага ишлатиш ўргатадиган, қардошлардаги янгликларини кўрсатадиган махсус нашр-

ларимизнинг йўқлигини Биргана «Сағъат» журнал ва «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» гаетасининг маданият ҳодимларига жуда кам ўрин ажратилиши, сир эмас. Ахир, бу соҳанинг ўзига хос қатъий аммолари бор.

Халқ мусиқа асарларини кўзгаларимизни ҳақ асарлари билан да, ўзбек мил санъатини жағ олиб чиқиш нашрлар аҳа бўлиб қаровчи топилади. Ахт таскорларимиз шундай маху йўқлиги сабаб столларидан, тахассислар кетмоқда. Оқ алфобосини боқиб, лавозимизни, Италия, рус, украин, белорус мусиқаларини ўрганишдан бошлаяптилар. Юқоридеа мисол келтирганимдек, ҳатто малака ошириш институтига келган тинловчилар ҳам олдин «Алла»ни ажратиб беролмаптилар. 300 дан ортиқ мусиқа мактаби, 14 мусиқа билим юрти очиб қўйиб, уларни мусиқа асарлари билан таъминлаётганимиз кечириб бўлмас гулоҳ-ку. Анаб, сочи мамлакат иштинга қўнуга хоҳ дутор ушлаб хоҳ фортепиано ёнга ўтириб, «Свети меся» ёки «Чардаш»ни мароф билан чалса-ю, Велфаст университетини профессорни айтмоқчи, киши киши вужудига ором бахш этадиган, қадрларини тозабироқда эъзуликка чорлайдиган, «Роҳат»ни, «Тановар»ни чала олмас! Сўхбат охирида менга берилган имкониятдан фойдаланиб, яна бир дардимизни айттай. Бу дард сифатли мусиқа асарларига муҳтожлигимиз хусусида. Эътибор берган бўлсангиз, каттаю кичини соҳнада ва на санъаткорнинг қўлида Тошкент мусиқа асарлари фабрикасида ишланган бирорта асобини кўраймиш Ҳолбуки, фабрика планини бажаради, балки мунофот ҳам олар. Бирок бирон санъаткорнинг қорига ярайдиган миллий чолу асобини ишлаб чиқаргани йўқ. Чет мамлакатлардан яқин асобларини сотиб олшга кетаётган катта пулларнинг бир қисминини ўз мусиқа асарларимизни ишлаб чиқаришга сарфласак, юзта сифатли асоб ўрнига, битта сифатли, лекин Ўзбекини жаҳонга танитадиган мусиқа асобини чиқарсак, шу тўғри эмасми?

Хулоса қилиб айтганда, ечим қутаётган муаммолар анчагина. Энг муҳими, уларни тезроқ бириглашди, тўғри ва ҳақоний халқ этнишмига боғлиқ. Бу ҳақда тегишли ташкилотлар ҳам ўз фикр-мулоҳазаларини билдиридилар, деб ўйлаймиз.

СУҲБАТИ А. ОЧИЛОВ ЕАНБ ОДИ

МУХЛИСЛАР ТАБАССУМИ

Маълумки, шу йилининг август ойида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР давлат академик Катта театрининг бир гуруҳ санъаткорлари бош балетмейстер Иброҳим Юсулов раҳбарлигида Шри Ланка ва Таиланд мамлакатларида сафарда бўлганлар. Ҳар икки мамлакатда намойиш этилган барча спектаклларда томоша зали балет шинавандалари билан тўлиқ бўлди. Санъат мухлислари П. Чайковскийнинг «Оққуш қўли», Аданнинг «Жизель», У. Мусевнинг «Лайли ва Мажнун», С. Прокофьевнинг «Ромео ва Жульетта» балетларини ҳамда театрининг Замира Давлатмуродова, Феруза Саъдуллаева, Василлий Клочко, Шавкат Турсунов каби моҳир раққос ва раққосларини самийи олдишлариди. Театр коллективни Таиланд мамлакатига билан беш йилга шартнома тузиб қайтди. Қуни кеча эса Шри Ланкадан бу коллективни яна томоша кўрсатишга таклиф этган телеграмма келди. Бу санъаткорларимизнинг чет элда катта муваффақият қозонганларидан далолатларидир.

Қўйида Шри Ланканинг Коломбо шаҳрида чиқарилган «Сандей обсервер» гаетасида (1990 йил, 2 сентябрь) босилган Гуэн ГАРАТнинг ана шу гастроль спектакллари хусусидаги фикрлари баён қилинган мақола билан танишасиз.

«Ланка Обера» кампанияси ва Совет маданияти уйи ҳамкорлигида уюштирилган Ўзбек Катта театрининг чиқишлари машҳур «Оққуш қўли» балети билан бошланди. Унда Чайковский

— Адаштирманлар, мен Хасанман, — дебди олим, — колхўзда паррандаборларни қиладиган — укам Хусан.

Устод Эркин Воҳидовнинг машҳур «Дониқилоқ лати-фалари» мен муҳаррир бўлган китобларида биринчи бор эълон қилинган. Бу туркум даставвал «Шакар-қилоқ латифалари» деб аталарди. Кейин олтириқча-дагилар нотўғри тушуни-масин деб Ширинқилоқда айлантиридилар. Шунақа қилоқ ҳам борлигини айт-

ганимдан кейин Дониқилоқни кашф эдилар. Олтириқчилар ҳар қандай ҳазилни чуқур тушуниб, мардона қабул эта олиш-ларига аслида шубҳа қил-маслик керак эмас. Энди-ликда бу музофотдаги ша-карқилоқчилар: «Эркин акамиз Дониқилоқнинг де-салар ҳам айнан бизни маъ-таб ёзганлар», дейишса, ширинқилоқчилар: «Бекор-гинани айтибсизлар, бунақа қилоқлар фақат бизнинг қў-лимиздан келади», деб қаҳ-рамонликни талашиб юри-шибди.

УСТА ГУЛМАТ ИЖОДИДАН ХАНГОМА

ёки гуритлик ўрус қизга шайдо бўлгоним, ул сарви-ноз Русийга кетиб қолгоч, хат-хабар битишиб тур-гоним ҳақида.

Юрурди куйдириб қўзини, Севардин бир ўрус қизни. Дафъатан ул кетиб қолди.

Русийга етиб қолди... Юзини уйлаб, туйиб роҳат,

Суйилимга жўнатдим хат: «Кетганисый... Етганисый? Юбордим сўнг

салом-алик Ва, чирманда — бир асдалик.

Чирмандан олганимдур? Ениб, янглаб

Юлиб олгоч хўроздини пат, Шу пат бирла ёаурдин хат:

«Олганисый?... Чалганисый? Тугаб бир кун қалам-дафтар, Тутиб келдим элчи

Кийди тож Шўро, мана, зўрларни тахтан иритиб, Эскини йирити тугал яғни зақулар юритиб.

Дўхтиру мактаб яна пулсиз эмиш, қойил дедик, Бир ниш афсус пича қўйди юракни зиритиб.

Яхшину ояизага онқадар бермоқ хуқуқ, Ул ахир қандай хотун эркакни юрса қўрқитиб?

Оёлин чинмайт яла бўлса чочковини Эс бўса! ташлармуди мажлисда гулхан бурқитиб? Камширни, чочковини сан майлига сандуқда бос, Гулматнинг қўрқар — фақат сочинини келма қирқитиб.

1. «Бўлса» демоқчи.

АНТИК АРИЗАЛАР

Олий Шўронинг эколог-ия кўмитасига, собиқ ме-диорация министрдан ари-за.

Менга қўйилган ариза-ларнинг бўйнимдан соқит қи-лишини сўрайман. Урта оёнида рўй берган ул-кан фойнага пахта икка-чокимлиги сибсанитинг ҳам, мелiorация ишла-ридаги калтабиндикнинг ҳам ҳеч қандай алоқаси йўқ. Бинобарин, бу ре-гионда генералиссимус Сталиннинг фалсафате-римониню, олти қарра қаҳрамон Леонид Ильич-нинг бутефосхонасида бир неча миллион мусл-мон омон қилиб, барқарор ишлаб турибди. Уларнинг ақсарияти кунига беш ма-ҳалдан таҳорат қилиши туфайли ҳар йили дарё-лардан триллионлаб литр сув юлиб олинмоқда. На-тижада, бугунга келиб, Орол денгизи қуриб қол-ди.

Видеот ижрония кўмита-сига Шоди носфурушдан ариза.

Симёғочларга Епиштирилган «АСАР»ЛАРДАН

Юқори маданиятди қари хўрозимни сотаман. Кўп қичқиради, аммо товуқларга тегинмайди.

Ҳаммомга келган эркан ўртоқлар! Хотинлар бўлими чап томонда эканини унутманг.

Тошкент пойабзалчилари ўртаосиё богбонларининг яқин кўмақчисига айланди. Турли мева қуртлар уш-лашиб, улар тиккан оғир ботиналарда заилга, юз фозз побуд бўлмоқда.

Қасал қўрган келувчилар диққатига! Асаб касалликлари бўлимидаги қишлоқи беморлар олдида пахтанинг ҳозирги нархидан гап очиб тақиқ-ланади.

Фаргона исёни сабабчиси эканини шартта бўйинга оладиган бирон-бир тугуҳ ёни тоифа топилса, шоши-линч равишда кўмитамизга қўнироқ қилсин.

ТҮРТЛИКЛАР

Майхонага нечук биз ичғони келдик? Ерга ағнаб, гилмадин кенғони келдик. Дўст, ёр, фалак куйдириб ендирди бизни. Унутғаймиз мастликда — ўчғони келдик.

Пулни ўлиб ётдилар, ман яшадим, ётмадим, Кайф лойига ботдилар, хушёр юрдим, ботмадим. Не қилмади бандалар нос пули деб, Гулматий, Кўиллар мани сотдилар, ман бировни сотмадим.

Аё, Гулмат, жўшар дардинг, демак шеър битмоғинг даркор, Кимки носоз — қалам санчиб, созини мадх этмоғинг даркор.

Бу чарх манга жафо тутди, ким симирдим аламларни, Э қағоз, ман заҳар тутсам, санам жим ютмоғинг даркор.

БАЙТЛАР

БАЙТ, РАҚАМ 1 Машраб кўмилур, гўр яна минг бора қаилғай, Минг батта яшаб, бор-йўғи минг бора осилғай.

БАЙТ, РАҚАМ 2 Манго кимки ганим эрса, жони азобда ўргансун, Хотун олса бузуқ чиқсин, қизан ҳам пулга ўргансун.

БАЙТ, РАҚАМ 3 Оқпошонни мақтасам, бошдан сочурлар танга, Элим, сани мақтайин, «Балил» десанг бас манга.

БАЙТ, РАҚАМ 4 У ёқда хун этиб бағрим эзиб ётғай мани қонлиқ, Бу ёқда севғилим золим, қўрунги — тирноғи қонлиқ.

АРОСАТ ГАЛЛАР

Қизик! Ҳаммадан кўп ҳаммомга тушади-ю, кўнгли ҳалима тозасам.

Табиятан уқловга ўшайди: учи ё у ёқда, ё бу ёқда.

Қўйга «қўйсан» десанг хафа бўлмайди. Аммо чўқча-га «ха, чўқча», деб қўр-чи!

Соққага савол бердим: «Бошмисан, қориммисан?»

ДОМЛА СЎЗДА РАҲМАД БИЛДИ

Домла ўзларининг серсавлат ҳажачи бўлиш мумкин экан-бурунлари билан ҳақли ра-вишда фахрланидилар ва ка-минани «бахтиёр банд» деб аташларининг боиси ҳам шу бўлса керак.

У киши бирон ёққа сайрга чимқочиб бўлсалар менга қай-ғироқ қилиб: «Мен уч-тўрт кун ҳаво янгилаб келмоқчиман, қайтганимча Тошкентда де-журлик қилтургани», деб тай-йинлайдилар.

Ҳаж пирларидан бўлган Незамт Аминовнинг «Елвис» китоби ҳақида домла билан гаплашиб қолдик.

— Жуда зўр асар! — деди-лар домла эҳвас билан, — Аммо бир нарсаси ҳайронман, оқдий бурун билан ҳам ғайримодий

ҳажачи бўлиш мумкин экан-да? — Кўришганимизгаам ан-ча бўлди, — дедим бир кун домлага.

— Учалликсам, — дедилар домла, — Ҳар кун эрталаб соч тарагани ойнага қарасам, сени кўраман.

Бир кун кўчада шошиб ке-таётсам, домла бу жедди-жадалликнинг боисини сурши-риқ қолдилар.

— Яна ўн беш минутдан ке-йини телевизорда футбол бўла-ди, — дедим мен, — Бразилия билан Швеция ўйнайди.

Шунда домла «Биланглик» билан гап қистирдилар.

— Бу командалар ҳалима бирун билан ҳам ғайримодий

ФАЛСАФА РАҚАМ 1

Подшоҳ нозирга амр этди, нозир манга жабр этди, ман хотунимни қам-қилдим. Лодон хотун биргина мани қарғайди.

ФАЛСАФА РАҚАМ 2 Майли, айтгонинча варағиқ бў-лолин ҳам. Аввал мани ушлаб тура оладургон пишқ ип топ-чи!

ФАЛСАФА РАҚАМ 3 Ҳўли баччалар саройга бир айиқ кетирибдилар: чирмандага сатта ир-ғишлаб ўйнайдур. Ман четдан кузат-ғи бўлидим — ароблар айиқни, айиқ аробларни ҳўб тамосиб қилиб турди.

ФАЛСАФА РАҚАМ 4 Калишмат осарини илмий тарада огоҳлантириб дедим: «Ошаникнинг дў-мига ўт қўиб тутатгонинг билан, мажру-лагонинг қоладур — онди барибир ҳафтомабил чинмайду».

ФАЛСАФА РАҚАМ 5 Бошлиқнинг қўзи қақнаб турмаса, боши қайси тарафда, арқанини фарқ-лолмас эдик.

ФАЛСАФА РАҚАМ 6 Худо тилганигани азал узун қидгон эса, яна нуқоз ва бурун ҳам бергон исроғарчилик бўлибдур.

Дазмол ана-мана урф бўлиб тургон вақтда бир майда буржўй Гулматга панд айтди:

— Баски шоирликка давоғар бўлибдур-сан — эъели бул, баски эъели бўлимак истарсан — чала қуритилгон иштон-қўй-лакка дазмол ур.

Гулмат сўраб-сўрағалиб юриб, бозордин ўтдазмол келтирди, инига пистакўйи кир-ғизди. Темир обдон қизғоч, чала қур-итилгон қўйлакни эзинга олиб, тўшакка чал-қанча ағдарилди. Маданиятга тўйқуқ қў-шлгон хотини эса, дазмонли кетуриб, «Жаз!» этказиб дўмайгон қорнига босди...

Алқисса, Гулмат эъели шор бўла олма-ди, вале эъелилик тамғаси қорнида ҳануз барқарордур.

ГУЛМАТИЙ ҲАЕТИДАН

Гулмат ёш эди. Бир сўлоқмон уни қў-ча-да дўпсолоб, «булар итинг мани тийла-ғони учун» деб ўшқирди. Гулмат пайт пош-лаб унинг қўлини тийлаб қочди ва нарида тўхтаб деди:

— Энди биз тишладик, калтакни итмиз есинлар.

Гулматдан сўрадилар: — Амалдор неча тоифага бўлинадир? Ул зот жаовб қилдилар: — Ахли амалдор икки турда қўрунур: бириси имонсизликка номзод, иккинчиси тўғма имонсиздир.

КЕИНИГИ пайтларда Со-вет Армияси тўғрисида кўплаб ёзилмоқда. Она-ва-тан олдидаги фарзандли бурчини уташ — Янгит киши учун муқаддас бурч эканлигини унутмаган ҳол-да биз армиямиздаги тар-тибсизликлар, интизомини йўқлиги, турли бебошлиқлар тўғрисида бонг урмоқдамиз. Боз устига, уйдан омон-эсон чиқиб кетган жигарла-римиз тинч хизмат қилари-да ҳам ҳалок бўлишгаётгани, афгон уруши аллақачон ту-гаган бўлса-да, тобулар ке-либ турганлиги дилмизиди ўртамоқда.

Анджон вилоятининг Ба-лиқчи районидан ҳарбий хизматга қақрилган 7 на-фар навқирон Янгит афгон қирларидан жон таслим қил-дилар. Тинчлик даврида эса 8 нафар солдат турли со-бабларга қўра ҳалок бўлди.

Раён партия кўмитасининг биринчи котиби, Ўзбекистон ССР халқ депутати Беғижон Раҳмонов ССР Мудофаа Министри Дмитрий Язовга ҳарбий хизматчилардан ор-да қолмади... Қўнича бо-даларга хос лойқадлик, хуш-ёр бўлмаслик, техника ҳавф-сизлигига талаб даражасида амал қилмаслик ҳам ҳало-қатга олиб келади. Масалан, сиз рўйхатини келтирган ўз-бек жағчиларининг ярми ўзларининг эҳтиётсизлиги-ни ва техника ҳавфсизлиги-ни қондаларга рўю қилмас-ликларни туфайли ҳалок бў-лишган...

Бу мактубини қандай баҳо-лаш мумкин? Вақт тегиз бўлишига қарамай халқ де-путатининг мактубига жаовб қайтарилганлиги яхши. Аммо қўйилган масалаларнинг би-ротаси ойдинлашдими? Жаовдан аналлашладикки, ўзбек жағчиларини рус тили-ни яхши билмасликлардан учун ҳам ҳалок бўлишга-ган экан. Тили билмаган-ларидан кейин ҳарбий те-хникани ёмон ўзлаштираётган экан. Ажаб. Ахир бунда-ўн-ингирма йил авваллари ўзбек жағчиларини рус тили-ни ҳозирги ёшлардан яхши билширмиди? Бунақа бема-загарликлар йўқ эди ўша-да? Тўрт муҷали соғ-сало-мат болани аллақандай «э-ҳтиётсизликлар» туфайли те-мир тобуларда уйга жағ-тиш сўғти йиллардагина авж олди.

Бизнингча, масалани ой-динлаштирувчи сабаблар бошқа ёқда. Керагиндан ор-тик даражада сақланганга армиямизда татлим-тарбия ишлари беихола бўлишиб кетган. Инсон тақдирига бе-фарқ қаровчи, телса тебран-мас командалар тўлиб-то-шиб етибди. Ношудлиги, я-қинликка ружу қилганлиги учун жағовар қисллардан жағнатилган баъзи офи-церлар қурлиш батальонла-рида хизмат қилмоқдалар. На-тижада, армия ҳаёти қон-даларни қўпол равишда бе-зап, яқинликка берилиш, порохлик, гинёхандлик каби иллатлар мавжуд.

Мудофаа министрининг бу-ни гоат яхши билдилар. Яна аёни, эдилликда ҳам-ма соҳаларда ҳам (шу жум-ладан армияда ҳам) масала-ни соғ эмас сифат ҳал қил-ди. Қайта қўрушнинг бу оддий ҳақиқатини тушуниб етиш «истеъфо» дейлувчи тинч «қурбонларни» талаб қилса не ажаб.

М. АҲМАДЖОНОВ

ЭЪЛОН

«ЎСАРФИЛЬМ» ОЛИЙ КИНОМАКТАБИ АССАЛОМУ АЛАЙКУМ!

«Усарфильм» олий киномактабининг кинорежиссура бўлими аспирант-талабаси Саид Усар Бек илмий ижо-дий ишланнлар олиб бориб ва тажрибалаб ўтказиб, жаҳонда биринчи бўлиб «ТҮЙ» номли КИНОТЕ-РАПЕВТИК ўқув кинофильмининг суратга олашти.

«ТҮЙ» номли шифоловчи ўқув кинофильмининг олий мақсади Сизларнинг ва бизларнинг мажруҳ руҳлари-мизга малҳам бўлиб, таскин бериш ва даволашдир.

«ТҮЙ» кинофильми Сизларни даволаш билан бирга

Баш муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОВ Таҳрир ҳаяти: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АҚБАРОВ, Рамз БОБО-ЖОН, Одил ЕҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлаберган ҚАЙИПЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқино ҚОДИРОВА, Пиримқўл ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқўл ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32. ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул бўлимлир: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; таъкид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оямавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

Юрт алғов-далғов, дўконлар саҳро, бозорлар зулук, Фўқоро тажанг, шунақа вақтда кулгига бало борин, дерсиз. Кўй, биродарлар, кулги ҳамма дардинг шифоси. Айниқса, аҳволи оғир кишига — қони нажот.

Бу сўзининг исботи учун кичик бир инсола келти-рай: Амир Темур жаннатмақомини ўлпончилари қиш-лоқларга ҳар уч йилда бир мартагина солиқ тўлага-ни келтишар экан. Улар «ҳеч вақом йўқ», деб до-ловий қилганларни аяб ўтирмай бирон нарсасини тортиб олишаркан-у, аммо солиқ сўралган пайтда хонадон бошлиғи қаттиқ кулиб юборса, индамай ортага қайтиб кетишаркан экан...

Зора, бизнинг қаҳқаҳамизнинг ҳамма бирдай тўғри тушунса.

Анвар ОБИДЖОН

НАСРИЙ МАСАЛ

Арпа пишгини чумчуқлар узоқ қутишди. Ниҳоят, кутилган кун етиб келди. Бироқ байрам тезда мотам-га айланди — арпазорнинг қоқ ўртасида аскарча ки-йинган қўриқчи пайдо бўлди. Паррандалар васвасага тушиб, пайкалга ақинлашишга биронтасининг юраги бет-ламлади.

Улар бир кун чидашди, икки кун чидашди, учинчи кунни очликдан товушлари бўғилиб, думлари шалви-раб қолди. Тўртинчи кун ажал шарҳисини сезишгач, ниҳоят каллани иштилатиша мажбур бўлишди. Биров у деди, биров бу деди, охири энг кам сайраб, энг кўп хаёл суриб юрадиган телбанамо Чумчуқ маъқулроқ кўринган тақдирни ўртага ташлади:

— Даренинг наредига тугалар бир Ҳақка яшайди. Қароқчи бўлса ҳам, кўп ишни қўрган, шундан маслаҳат олайлик.

Обрулроқ чумчуқлардан беш-ўнтаси қари Ҳақка-нинг хўзурига боришиб, инининг атрофига қўнишди.

— Агар совчиликка келган бўлсанлар аммаларинг-ни сўраб қўйинлар, — деди Ҳақка. — Ҳамма қизла-ринини эрга берворганман. Кенжасини кенжасига Афғо-нистонга тушириб кетишди.

— Аввало асسالому алайкум, — дед унга яқинроқ жойга қўнди чумчуқлар оқсоқоли. — Қолаверса, биз-га Афғон масаласини тиқиштирмай, олдин ўзимиздан аҳвол сўрасинлар.

— Ҳўш? — деб тумшук кўтарди Ҳақка.

— Бизга қарашли даладаги арпаларнинг эндинга сўти қотганда инимиз туйқус чапна кетди, — дея тушунтира бошлади оқсоқол. — Бир оқофат аскар пай-калга ериб кириб, ўртасида қўқайиб туриб олди.

Ҳақка бошини қўйи солиб, оғир хаёлга чўмди. Сўнг вазимин оҳангда сўради:

— Ҳақка аскарнинг боши борми?

— Бор! Аммо-лекин, узоқдан қаралса, пақиргаям ўш-шаб кетади.

— Ҳозир кўпчилик аскарнинг аҳволи шу. Ҳў-ў-ш, елкасида милтиқ-пилтиқ кўриндими?

— Милтиги йўқ. Аммо-лекин, қўйнигида тўпшонча бўлиши мумкин. Шу замоннинг ҳарбийларига ишончи бўладими, баъзан сира огоҳлантирмасдан туриб отиша-ётганидан хабардоримиз.

Ҳақка олмона керилиб уқтирди:

— Оқдий аскарда тўпшонча нима қилади, қишлоқи-лар? Поғони қанақа?

— Қоп-қола.

— Кийим-бошининг охири қалай?

— Устида эски бир шинель, чап ениги йиртиқ, биқи-нида ағмоғини бор...

Буни эшитиб, Ҳақка қорин қучиб кулиб юборди.

— Чепуха! — дея қанот силтади у. — Вой, қишло-қилар-ей, ҳали ўша сўтақдан қўриб ўтирибсизларми? Борибоқ тап тормасдан тўпалонни бошлайверинлар. Сизлар айтган аскар — стройбатники, қўлидан ҳеч бало келмайди.

Шахса сизнинг илк бор қораланган вақтда қўшни жамоа ҳўжалиги раиси бир иш билан клубга кириб қо-либди. Қараса, деворда ҳа-мон эски-туски ароблар-нинг қатор суратлари, жум-ладан Сталин ҳам ҳеч гап бўлмагандай бемалол чямри-либ турганмиш.

Раис идорага кириб қўлиб мудирини қақиртириб, дўқ урибди:

— Хе, саводсиз! Шу за-монда орамизда Сталинга бало борми? Ҳозирроқ опчи-қиб ўт қўйвор.

Эртаси кун у клуб муди-рини йўлақда учратиб қолиб, топшириқ наъдаи бажарил-ганни сўради.

— Ташвиш тортманг, хў-жайин, — деди мудир, — исоала Сталиннинг ёндир-вордим.

Раис бу гапдан ҳайрон бўлиб, яна клубга кирди. Кўрса, овар мудир Ста-

ЎЗБЕК ИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ БАҲОСИЮ ТИЙИЧ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУС-СТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Издается на узбекском языке Редакция келган қўллама ва суратлар муаллифларига қайтарилмайди.